

Despre profilul spiritual al poporului român¹

Cristina SCARLAT*

„Ceea ce constituie un neam este ceva mai adânc
decât rasa în accepția ei biologică”.
(Vulcănescu 1991:15)

Key-words: *matrix, Romania, spirituality, ethnic group, mask, people*

Profilul spiritual al unui popor, marca specifică – specificul național, fizionomia, evoluția în Timp și în Istorie reprezintă un complex de factori care acționează în strânsă legătură. În fizionomia unui popor își pune amprenta ceea ce Blaga a definit, plecând de la teoriile lui Frobenius, a fi *spațiul mioritic*. Spațiul geografic în care se naște și evoluează un individ sau un popor își pune semnele, amprente, mărcile pe această evoluție, încrustând caracteristici definitorii. Individul este în legătură cu spațiul nașterii. Matricea spirituală reprezintă, în consecință, un cod de semne și semnale de care putem *profita* pentru a reconstitui un profil individual sau etnic.

Istoria, trecerea prin timp, răsturnările istorice, cutumele, poziția geografică, influențele altora (*ispite*, le-ar numi Mircea Vulcănescu – pe care le și enumeră: ispita Romei, ispita balcanică, cea slavă, cea bizantină, franceză, țigănească etc.) încrustează și ele, adânc, în straturile esențiale ale ființei etnice ritmuri și ondulări, determină epocile culturale – cu întârzieri sau specificități marcate de ritmul rezistării în Istorie. Marcate și marcante, în funcție de trăinicia *bagajului* ancestral încrustat în mentalul colectiv și de „contextele – sociale, istorice – care pot stimula, pot incita [...] pot mobiliza” (Negrici 2008: 15) – și adaugă elemente noi profilului spiritual. Definirea, trasarea acestuia depinde de fondul mitic străvechi, încrustat în adâncul ființei. Pe miturile religioase străvechi sunt „altoite” miturile laice, care construiesc „arierplanul imaginarului colectiv”, sumă

de dorințe nesatisfăcute, de incertitudini, de disponibilități, de potențialuri activate în vremuri de primejdie. Creație a beznelor și a fricii animalice, arierplanul imaginarului colectiv oferă un set de scheme, construcții simbolice, reprezentări ale speranțelor, nostalgiilor, spaimelor, năzuințelor și ale tuturor tendințelor de compensare și de evadare pe care ființa umană le caută instinctiv ori de câte ori se simte asaltată de neliniști. (Negrici 2008: 20)

¹ This work was supported by the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectorial Operational Program for Human Resources Development 2007-2013 [grant POSDRU/CPP 107/DMI 1.5/S/78342].

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

Ispitele de care vorbește Vulcănescu „constituie reziduul actual al încercărilor prin care a trecut un neam. Ele sunt rezumatul latent al experiențelor trecutului” – *personanțe*, în terminologia blagiană – „care caracterizează un suflet, care schimbă un orizont fizic sau spiritual.” (Vulcănescu 1991:42)

Specificul național este cel mai bine exprimat de marile nume încrustate în epocile culturale, epoci pe care le definim în funcție de personalitatea celor care au marcat timpul cultural respectiv („români reprezentativi sintetici”, i-ar numi Mircea Vulcănescu), pliind propria-le personalitate peste cea a grupului, scoțând în evidență trăsăturile acestuia, din adâncul căruia și-au extras, ca indivizi, sevele. „Gândim epocile importante literare”, de exemplu

ca pe vârste de aur – epoci ale patriarhilor -, îl vedem pe Maiorescu ca pe aducătorul tablelor legii, pe Iorga ca pe omul providențial al culturii române, aducem ofrande anuale câtorva sfinți ai literaturii, în frunte cu *Sfântul Eminescu* (Negrici 2008:19).

Petre Țuțea, în *Despre Dumnezeu și neamul meu* îl numește pe Eminescu, mergând în această idee a naționalismului pur, „românul absolut”, sintetizând a spiritualității românești.

Sufletului neamului românesc mai toți scriitorii români au încercat să-i dea definiții. Au scris despre specificul lui Iorga, G. Călinescu, Rădulescu-Motru, Eminescu, Cioran, Eliade, Mircea Vulcănescu, Blaga, Mihai Ralea, Țuțea și foarte mulți alții, în încercarea de a surprinde cât mai exact esențele, mărcile, prototipul, schemele, rigurile în virtutea cărora a crescut ființa națională. Însă despre rigoarea și exactitatea diagnosticului, Motru opina: „cunoștința sufletului unui neam este o serioasă operă de știință” (Motru1990: 6). Ispitele care s-au abătut asupra poporului român

nu sunt caractere dominante, pentru că ele nu se manifestă ca existențe depline, ci numai ca veleități, ca tendințe de a ieși din tine pentru a te întregi prin adaosul unei realități din afară, care te subjugă și în care recunoști parcă o identitate formativă primordială, un fel de întoarcere la izvoare. (Vulcănescu1991:42)

„Cunoștința sufletului unui neam este o serioasă operă de știință”, apreciază Rădulescu-Motru (1990: 6), creionând portretul spiritual al poporului său, căruia îi surprinde „sufletul gregar” – „stare impusă de împrejurări și de tradiție” (Motru1990: 12), eroismul – de care românii dau dovadă doar „când sunt în grup” (Motru1990: 7), convingerile fiindu-le întemeiate pe „zvonul public”. În aceeași idee, G. Călinescu în *Istoria sa*, vorbind despre *Specificul național* precizează că firea sociabilă a românului a dus la reușita mișcărilor de masă de-a lungul istoriei. Flexibilitatea comportamentală, pliarea după stări, contexte și situații este, neîndoielnic, o marcă nu neapărat tipică dar, oricum, și românească.

„Gura satului”, afirmă Motru, primează în fața opiniei personale – în toate sectoarele vieții publice (politică, religie etc.). Românul este curajos, dar doar „ca mandatar al grupului” (Motru 1990: 7), credința sa – „religios de ochii satului” – căci

românul este religios, dar pe câtă vreme vede pe toată lumea că este religioasă. Rar excepții la care religiozitatea să fie pornită din fundul inimei, de acolo de unde pornește și sentimentul personalității... (Motru1990: 8);

la fel, „naționalist, dar numai până la fapte”, căci „negreșit, la începerea cu fapte sunt mai multe dificultăți de biruit ca la începerea cu vorba [...] scapă fiecare de muncă.” Și continuă:

Și așa suntem naționaliști. Un profesor care își face datoria în mod conștiincios, un meseriaș priceput, un agricultor harnic, dacă nu fac paradă de naționalism, nu sunt naționaliști; în schimb toți perde-vară, cari muncesc pe apucate și când au gust, dacă fac paradă de naționalism, sunt naționaliști” (Motru 1990: 8).

Despre caracterul național, pe o aceeași linie, Eminescu preciza că

nu devine cineva scriitor național prin aceea că repetă cuvintele *patrie, libertate, glorie, națiune* în fiecare șir al scrierilor sale, precum, pe de altă parte, poate cineva să nu pomenească deloc vorbele de mai sus și să fie cu toate acestea un scriitor național. (Eminescu 1981: 38-42).

Românul „e pasionat pentru politică”, iar „în grup, și ca grup, fiecare se judecă sever”; „individual, fiecare se judecă foarte indulgent” (Motru 1990: 8). Ca și azi, în toate „timpurile”, „fiecare vrea să facă o lege prin care să dirijeze activitatea tuturor” – și faptul este explicat, pur și simplu, nu atât antropologic, cât psihologic. Românul este, apoi, modelat de ceea ce fac ceilalți, *satul* - căci „fiecare își face casă, mănâncă, se îmbracă și se îngroapă *ca lumea*” (Motru 1990: 8).

Deși exprimate în perioade diferite, formulările autorilor citați surprind aceleași trăsături care definesc și caracterizează profilul poporului nostru. Ceea ce se întâmplă, de fapt, și românului - ca grup etnic - ca și oricărui alt popor (grup), în toate timpurile, în toate epocile istorice și care va constitui element fundamental de comportament este ceea ce Erving Goffman numea *The Presentation of Self in Everyday Life*. Este vorba de acea manevrare a *măștilor* cu care individul (ca entitate sau ca parte integrantă a unui grup) jonglează în viața socială, întocmai ca actorul pe scenă. Conștient sau nu de rolul său, de măștile pe care le manevrează cu mai multă sau mai puțin pertinentă dexteritate pentru a se raporta lumii, uzează de formule, clișee și comportamente, în exact aceeași măsură în care măștile sunt expresii fixe: « des expressions figées et d'admirables échos du sentiment, à la fois fidèles, discrets, et plus vrais que nature » (Santayana, *apud* Goffman 1973: 7). Actorul social, însă, este mai puțin conștient de faptul că devine și se comportă ca o păpușă, manevrat fiind prin sfori invizibile de maestrul păpușar nevăzut: societatea însăși, din care face parte. Este vorba despre fenomenul de *socializare*, în care sunt implicați eul nostru intim și cel social. Acest proces transformă, schimbă, «transfigure et [...] stabilise »:

Que nous arborions une mine réjouie ou une mine triste, en l'adoptant et en l'affichant nous déterminons nos traits de caractère dominants. Désormais, aussi longtemps que nous demeurons sous l'emprise de cette conscience de soi, nous ne faisons pas que vivre, nous agissons; nous composons et nous jouons le personnage de notre choix, nous chaussons le cothurne de la réflexion, nous justifions et idéalisons nos passions, nous nous exhortons à être ce que nous sommes, dévoués ou méprisants ou insoucians ou austères; nous monologuons (devant un public imaginaire) et nous enveloppons avec élégance dans le manteau d'un rôle qui n'appartient qu'à nous. Ainsi drapés, nous sollicitons les applaudissements et nous

espérons mourir au milieu d'un silence universel (Santayana, *apud* Goffman 1973: 133-134).

Suntem cu toții actori pe scena socială, jucăm roluri pe care, uneori, nu le conștientizăm, impuse fiind de mișcarea și cutumele cu care jonglăm. „Disciplina socială” (Goffman) implică menținerea unei măști, a unei atitudini sociale, adaosuri direct atașate corpului nostru, ascunse sau la vedere, care susțin menținerea acestei atitudini. « L’artifice comme l’art se situe dans l’imaginaire » (Beauvoir 1949: 349). Masca și arta. Rolul social. Mobilitatea în a jongla (pe) stări și situații, în orice context. Artificiul. Influențele din afară. Ceilalți. Ca o plastilină, personalitatea unui individ sau a unui grup se modelează, prinde forme sau contur care pot exprima esența, matricea, miezul sau pot oferi o mască ce nu are nimic comun cu substratul de adâncime. Este ceea ce la nivel de micro- sau macro- cultură am putea supune teoriei *formelor fără fond*: adoptăm și adaptăm forme care corespund sau nu fondului, știrbind propriile esențe, înghesuindu-le în forme incompatibile sau, dimpotrivă, scoțându-le în evidență prin contexte favorabile, compatibile; împrumutând, în diverse momente de expansiune culturală sau de impas, anumite forme culturale care au avut succes în varii locuri, în alte fonduri, asemănătoare sau nu structurii noastre etnice, imitând - cum a fost valul francez –, „ispita franceză”, în termenii lui Vulcănescu, în perioada pașoptistă, de exemplu sau, mai nou, *fenomenul* Coelho sau Amélie Nothomb. Aceasta se datorează, printre altele, flexibilității caracterului românului dintotdeauna, spiritului imitației care, de asemenea, a funcționat în toate epocile, la toate nivelele socialului. Același Motru surprindea și acest aspect, cum că noi, românii,

voim să ne apropiem bunurile culturale, pe cari le vedem la popoarele din apus cu aceleași însușiri sufletești cu cari reușeam odată așa de bine să ne strecurăm prin împreriurările vitrege din trecut. (Motru 1990: 15)

Din acest punct de vedere, revenind la aprecierile lui Mircea Vulcănescu privind profilul spiritual al poporului român, putem menționa o altă trăsătură – verificabilă, din păcate, și astăzi – a acestuia:

românul în realitate se *acomodează*, caută să uimească prin sclipire și nu se ține de cuvânt, dând astfel [...] o stranie impresie de *secătură seducătoare*, de minte corectă, gata să străbată spre a străluci. (Vulcănescu 1991:21)

Scuza pe care am putea-o oferi drept *circumstanță atenuantă* ar fi aceea că „destinul unui neam nu e dat o dată pentru totdeauna, el se actualizează problematic pentru fiecare generație și pentru fiecare om.” (Vulcănescu 1991:16). Este vorba, de fapt, despre un fel de *guri de aer* prin care încercăm, ca popor, să ieșim din cumpene istorice, culturale, de evoluție, de căutare – chiar dacă prin împrumut sau imitare – prin asta, de fapt, căutându-ne, mereu, centrul, axa, echilibrul.

Pentru Blaga, „veșnicia s-a născut la sat” - în sensul de perenitate, de emblemă, de marcă, de păstrare a esențialului. Satul românesc trăiește într-o altă dimensiune, dincolo de Timp, în afara lui. De aceea conservarea esențelor este lesne cu puțință, dincolo de *ispitele* și *reziduurile* – în termenii lui Vulcănescu – ce se stratifică, în timp, peste obrazul culturii noastre. Toate acestea nu sunt decât *mode*, adaosuri care se stratifică fără a știrbi esența, dar îngreunând înaintarea, libera

respirare. Módele balcanică, slavă, maghiară, țigănească, franceză, chineză – de fapt, mai toate influențele lumii – nu sunt rigori, esențe, ci treceri. Specificul național, cu tot cu aceste măști, își păstrează definiția inițială, recognoscibilă, este adevărat, gradual, în funcție de grosimea stratului de reziduuri – machiaj sedimentar – care s-a depus.

Nu suntem nici balcanici, nici slavi, nici francezi, nici maghiari, nici țigani, dar puțin din toate. Nu în esență, însă. Suntem profund români – și în definiția noastră intră ceva din toate acestea. Și în măsura în care „veșnicia s-a născut la sat” și rămâne eternă, ca stare, ca rigoare, ca normă și, de ce nu, canon - și avem, din fericire, în momente de cumpănă din evoluția noastră spirituală, ca popor, câte un „român absolut”, care să ne lanseze din național pe traiectoria universală, putem respira cu mândrie, chiar și de sub obrăzarul unor măști străine.

Bibliografie

- Beauvoir 1949: Simone de Beauvoir, *Le deuxième sexe*, II, Paris, Gallimard.
- Eminescu1981: Mihai Eminescu, *Despre caracterul național*, în vol. *Aesthesis carpato-dunărean*, București, Editura Minerva.
- Goffman 1973: Erving Goffman, *La mise en scène de la vie quotidienne. La présentation de soi*, Paris, Les Editions de Minuit.
- Negrici 2008: Eugen Negrici, *Câteva considerații despre mitogeneză*, în *Iluziile literaturii române*, București, Editura Cartea Românească.
- Noica 1990: Constantin Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, București, Editura Humanitas.
- Rădulescu-Motru 1990: Constantin Rădulescu– Motru, *Sufletul neamului românesc, calități bune și defecte*, București, Editura Anima.
- Santayana 1992: George Santayana, *Soliloques in England and Later Soliloquies*, New York, Scribner's.
- Vulcănescu 1991: Mircea Vulcănescu, *Omul românesc*, în *Dimensiunea românească a existenței*, București, Editura Fundației Culturale Române.
- Țuțea 1992: Petre Țuțea, *Între Dumnezeu și neamul meu*, ediție îngrijită de Gabriel Klimowicz, București, Fundația Anastasia, Editura Arta Grafică.

The Romanian People's Spiritual Profile

The matrix, the spiritual essence, the defining spirituality of a social, ethnic group, its distinguishing marks are the result of the interaction of a sum of factors that are in an implicit relation: Time, History, the intimate structure of a group, the external factors that are interposed, and the world. In Mircea Vulcănescu's opinion we could not speak about the destiny of a nation, but about a kind of mask formed by the external influences. The moral and spiritual portrait of a nation is accomplished by all the factors involved in its evolution and history.